

Négyesy László, a szónok.

Írta: MORVAY GYŐZŐ.

Tanulmányai már egri diáksága idején (1878—1880) megjelölték az irányt, melyben férfikorában ékesenszóló alkotásokat fog létrehozni. Szvorényi József, az elsőrangú tankönyvíró, állott a ciszterci-rend katolikus főgimnáziumának élén. A Vitkovics-önképzőkörnek vezetője, Maczki Valér, majd utána Kassuba Domonkos, volt a tanára. Az ifjúsági ünnepélyeken tartott beszédeivel a cs. aranyokból álló jutalmakat vitte el.

Mint budapesti egyetemi hallgató, az ifjúsági egyesületek vezeterei között van. Gyulai Pál irodalomtörténeti gyakorlati óráin, tanárával egy katedrán ülve, tanulságos vitákba bocsátkozott a magyar verselésről, a népköltészetéről és Arany Jánosról.

1885—87. években, mint helyettes tanár Egerben, Maczki Valér mellett, az önképzőkör társelnöke volt, majd később, az 1887—91. években a szolnoki állami főgimnáziumban, mint rendes tanár, ugyanolyan körben kiváló eredményt mutatott fel. Alkalma nyílt, hogy tanítványait az élőszó művészetébe bevezesse. Cicero Philippikáinak, Kossuth, Deák és Eötvös szónoki remekeinek tárgyalása nemcsak a körben, hanem az osztályokban is az ékesszólás szabályainak fejtegetésére nyitott tág teret. Szvorényi és Névy László tankönyveinek megvilágítása nagy terjedelmet foglalt el tanításában. Rátermett tanár volt. A természettől nyerte, mit mások megtanultak.

Innen került föl a budapesti gyakorló főgimnáziumba mint nagyírú vezetőtanár. Ettől fogva mind tudományos, mind közéleti szereplése ismeretes. Szónoki kiképzésének inkább rúgója, mint alapja az ékesszólástannak elméleti fölfogása. Erre nézve tájékoztatóul szolgálnak a Pallas Lexikonban megjelent fogalmi magyarázatai és a „Rhetorika“ tankönyvében ezek önálló összefoglalása. Mindkettő eredeti munka. Nem tekintve az általános, minden tankönyvben található közjegyeket, egyikkel sem azonos. Míg amott éles és a mindennapi megfigyelésnek kivonatát olvassuk, addig itt teljesen önálló iránnyal és mély tanulmányokból fölépített törvényekkel találkozunk. Itt fekteti le a

vitatkozásnak tiszta fogalmait is. Könyvében az arisztoteleszi, a tudományos vagy újabb elméletekből kiemelkedő tapasztalatainak visszasugárzását látjuk.

Beszédei emlékszerőségüknél fogva maradandó hatást keltek és mintaszerűek. A Magyar Tudományos Akadémián, a Kisfaludy Társaságban, az Irodalomtörténeti Társaságban, a Közoktatási Tanácsban, a Szent István Akadémián, az Országos Középiskolai Tanáregyesületben és végül az első nemzetgyűlésen akár önkéntes, akár megbízásból származó szónoklatai három osztályba sorolhatók: akadémiai emlék-, középiskolai tanárság ügyeiért mondott és politikai becsű beszédek.

Az első csoportba emlék- és köszöntő beszédei tartoznak. A terjedelmesebbek a szónoki beszéd tökéletes formáiba ékelt félértekezések. A tartalom, mely az alkalomhoz idomul, nem meríti ki teljesen a tudományos értekezés kellékeit. Nagy szerepre jut bennök a képzeletnek és telítvék költői gondolatokkal. Egyszerűség, eredetiség és a magyar nyelv művészi kifejezése jellemzik. Képeit a környezetből meríti: „Elment a nagy hajó, már füstje sem látszik, de barázdájával nyoma fodrozódik.“ (Toldy.)¹ Kedvesebb emlékeinél az író jellegzetes külsejét is leírja, társalgási modorát idézi föl. Hangra, kézre, homlokra, járásra emlékszik. (Beöthy, Riedl, Szilády.) Emellett fokozott gyönyörrel tárja ki a lelki mozzanatok összefüggését. Ilyenkor a főtárgyról mellékutakra is tér. (Beöthy.) Szereti a természet-tudományi összehasonlításokat. Ezek nem díszletek, hanem szerves kellékek. Ilyenkor ajkai szózatossá válnak. (Arany.) Előadása megélenkül és a kifejezés művészete megható. Izgat és tüzzel gyújtja agyunkat. Kiváló mestere a leleményes fordulatoknak, a velős villanásoknak és csattanó végeknek. Az elhúnytakat megeleveníti s megmaradt nyomaikat említve föl-fölkiált: „Él, él!“ „Volf György sírköve az életerő kifejezése, a sír komor — a szülőház kedvesebb.“ Prohászka: „Gellért apát“, „a magyar szó szárnyaló lelkű művésze.“ Gárdonyi: „az egrí fényes csillagok legfényesebbike.“ „Ott az alak, — itt a szó, itt a dal a mi keblünkben. Ez együttvéve ismét Tompa Mihály.“ „Beöthy után szomorú, fázós lesz a világ körülöttünk.“ „Beöthy Irodalomtörténetének van egy nagy hiánya, az, hogy hiányzott belőle Beöthy.“

¹ A zárójelben foglalt nevek az emlékbeszédek személyei és az évszámok az ideje a beszédeknek.

Jóllehet sokszor kitekint az európai irodalom látóhatárára, a világot magyar szívvvel nézi. Nem híve a „l'art n'a pas patrie“-nek. Az irodalomtörténeti méltatás, az író jellemzése, helye, minden beszédében lerögződik. Nemesak az írók korára, magánéletére és gyermekéveire (Volf), egyes eseményekre, mint Toldy temetése, hanem nagy hatásukra is emlékeztet. Emelkedté válik, mikor az eltávozottaknak maradandó alkotásait sorolja föl, Belehelyezi őket a fejlődés folyamatába és megjelöli fokát is. Gárdonyi: „millióknak édesszavú írója, melegkeblű, meghitt lelki barátja, emelője és vigasztalója, aki egri semlegességéből az eszményinek, a hitnek, a szeretetnek sugárait árasztotta. Jónak, szépnak kútfeje.“ A magyar mult kultuszát nézve Heinrich Gusztávban „világító elme lobbant ki. Kemény harcok törhetetlen, viharedzett bajnoka. Szellemi életünkben a tudományosság és az oktatásügy terén hézagot hagy maga után.“ Tompa Mihály: „kinek szelleme minduntalan átöltözött madárba, lepkébe, fába és virágba, kőbe, érebe, hogy a szív misztériumát jelentse nekünk.“ Kazinczy Ferenben megtalálható „másfél évszázadnak a nemzeti lélek egész, nagyszerű fejlődése, minden sikere és diadala, minden emléke és büszkesége, amit másfél század alatt felmutatott.“ Senkiben annyi hit nem volt. Csoda volt, hogy a nemzetet álmából fölrázta. Beöthy Zsoltról szóló többszörös megnyilatkozása beszédeinek legfényesebb termékei közé tartozik: „költőnek, műélvezőnek és charmeurnek született. Széchenyi programjának végrehajtója.“ Berzsenyi „lélek, tűz, fenség, báj. Költészete élő érték. Későbbi költők nem homályosították el.“ Jókai: „az egész világé, annál inkább az egész emberiségé, mert van erkölesi oldala, nevelő jelentősége.“ Vörösmartynál, Aranynál az erkölesi fajsúly a hódító eszme. Kiemeli az elhúnytaknak egyéb jellegzetes érdekeit is, mint Beöthynél, Riedlnél, Volfnál, Gyulainál a tanárkodást. Ritkán csap át politikai történetünk területére, mint a magyar nemesség méltatásakor. (Berzsenyi.) Nem vonakodik egyes írók árnyékát és hiányát is bemutatni. Így Jókainál az erotikum határain jelentkező napfoltokat és „morális lehetlenségeit“. Riedl „művész volt, de nem az alaposág, a hitelesség, csak a teljesség rovására“. Pátosza ritkán ragadja túlzásokba: mint Eötvösnél a merészség magasztalása. Madách „a magyar költő megelőzte a világ összes költőit a feladat vállalásával“. Beöthynél érthető az apotézis, mert „mindent neki

köszön“. Vagy az etikai nagyság dicsőítése. (Greguss.) Mindamellet rámutat a pótlandó hiányokra is: mint Eötvös bővebb ismertetésének hiánya, Arany tudományos életrajzának szükségessége, ugyanannak még nem elég hathatós terjesztése, Zrínyi teljes kiadása.

Ritkán tér ki személyes élményeire. Így Berzsenyi sírjához való ifjúkori zarándoklása, Beöthyvel való baráti viszonyára, Riedlre, Volfra. Siratja Beöthyt, aki „e kifosztott hazából végleg olyan országba költözött, amelyben nicsen erőszak, rútság és igaztalanság“. Ezekkel néha a könnyeket is megindítja. (Gárdonyi.) Vele önmaga megépelését is bizonyítja.

Vitába keveredik egyes közkeletű támadásokkal is. Megvédi Toldyt Kunfi Zsigmond értékelésével szemben, ki szerint csak tanulmány és nem szellem volt. Megvédi Aranyt az idegen hatások kutatóival szemben, mert ezek a hatások nem egyezések, csak emlékezekéből fakadó okok, eszmetársítások. Minden ellenszenvvel szemben igazságot akar adni Heinrich működésének.

Világnézete a nemesen gondolkozó magyaré. Az írónak elsősorban erkölcsi életébe néz bele. Saját énjében beszédesen szól ez az erkölcsi fölfogás: Benne az etikum a vezérfonal. A lelki tisztaság minden beszédéből kisugárzik, meleggé fűtődik. Meghajol a vallásos, a keresztény erkölcs előtt. Szikrázik a kegyeletől. (Tárkányi.) Bölcselkedő elmélyedése is van, de ez inkább érzékeltető, sőt érzelmes, jóságos költői mezben jelentkezik, mint metafizikában (Eötvös), bár ettől sem riad vissza. (Madách.) Az etikai erő mindenekelőtt való. Ebbe foglalja a nemzeti eszmét is és a hagyomány szeretetét. Ekkor ékes-szólása megfényesedik. Nem esik kétségbe, tudja, hogy 1817, 1848, 1918 a nemzet életében csak fordulópontok, mikből gyógyultan fog kikerülni. A háborúban bízott győzelmünkben, de leszögezésünk-, keresztrefeszítésünkben a föltámadás életereje nyugszik.

Ezek után könnyen látható, hogy ízlése ragyogó, tiszta.

E beszédek a logika szabályain épültek föl. Világos szókötés, semmiféle érzelmi homály vagy miszticizmus. Az elrendezés stílszerű, amint azt évekig tanította.

Még idetartoznak azok a fölszólalások, melyek társaságokba-ajánlások és üdvözlések alkalmából majdnem rögtönözve, ösztönszerűleg keletkeztek. Ilyenek Szilády Aron, Mihályffi

színész, Badics, Pintér Jenő, Prohászka, Apponyi, Beöthy, Britsits, Horváth János és mások üdvözlése. Itt is a kerekded egész, az eszmék tolongása és mégis kimért takarékoság a jelleg. Egyetlen főgondolat köré csoportosítja mondanivalóját. Félig irodalmi művek, félig tettek. Ilyen az Irodalomtörténeti Társaság első megnyitójában irodalomtörténetünk multjának fényes fejtegetése. Új korszakot hirdet az elnöki székéből: „Nem akarjuk megkötni a szellem szabad lendületét, a képzelet kombináló működését, de nem hanyagoljuk el az igazoló eljárásokat.“ Ellene van, hogy az egyetemen az irodalomtörténeti tanszéket eltöröljék. (1923.) Kívánja a megszállott területi magyar irodalomhoz való szorosabb közeledést. (1926.) Ide sorolhatók célkitűző beszédei is: Arany műveinek a tanuló ifjúság közt való terjesztése (1917), Zrínyi műveinek kiadása (1916), a Shakespeare-bizottság érdekében elhangzott beszéde (1910), az akadémiai helyesírás, a külföldi helynevek írása, Arany, a Zalán futása, Petőfi és Madách centenáriuma. —

Az 1908. évi középiskolai tanáregyesületi közgyűlés megnyitóbeszédében így kiált föl: „Magyarország arat, csak a tanárság nem arat, csak vet, mindig csak vet!“ E magvető nép között egész lelki tartalma fölébred, újjá születik. Itt mondja leghatározottabb beszédeit. Ezek a Magyar Pedagógiai Társaság, a Közoktatási Tanács és az Országos Középiskolai Tanáregyesület ülésein hangzottak el. Érzelmi dolgokban egyenrangúak Beöthy Zsolt, Sajó Sándor és Pintér Jenő tanárszeretetével. A lényeg a magyar tanárság szomorú és elhagyatott helyzetének javítása, szellemi színvonalának emelése, társadalmi megbecsülésének előmozdítása, ezzel együtt a tanárok együttérzésének, önértetének ápolása és közéleti súlya. Tanügyi jelszavai: jobb módszer, jobb tankönyv, jobb tanítás mellett jobb díjazás is. Itt emelte ki a tanárság életkérdéseit. Itt vívta legnevezetesebb vitáit is. Utóbbiak előzetesen kitűzöttek voltak, akár időszerű megbeszélések alapján, akár spontán támadt esetekből támadtak, végig érdekesek és eredményesek is voltak. Nem fogalomforgatás, hanem a nemes dialetika mögött a logika és a tudományos vizsgálat művészete szólalt meg. A tárgyra néző beszédek azt kimerítették. A helyesbítő fölszólalások a szónoklat minden megengedett eszközeinek sokszerű árnyalatát és összes szerszámaikat segítségül hívva, tudásának gazdag készletét fölgöngyöltette. Mint a Magyar Paedagogia című lapnak szerkesz-

tője, szónoki működése inkább vitákra szorítkozott. Míg itt minden gondolatot azonnal társít és méltányol, érveket értékesít, célzatait legott tetszetős és szabatos formába önti, addig a Tanáregyesületben életbevágó kérdéseket vet felszínre. Mindenkor bizonyítani kívánta, hogy a testület, melyért küzdött, független bármely felsőbb rendtől vagy osztálytól, mert arra van hivatva, hogy körébe eső föladatait önállóan oldja meg. (1898.) Szereti az érdemek kitüntetésénél (Maczki V., Fináczy) a közfelkiáltást kivívni. A tankönyvek beosztásánál ellene van, hogy a magyar olvasókönyvekből a görög mondákat kiszorítsák. (1893.) Kikel a tanári közönyösség ellen. (1894.)

A fizetésrendező memorandumokban az ő hangját és stílusát ismerjük föl. (1895.) A kassai, debreceni és a szabadkai (1908) közgyűléseken riadós szava fölhat a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ügyosztályaiba és az elzárkózott hivatallelkekben rokonszenvet kelt. A tanárság léteérédekéért folytatott harc az anyagiaknak állandó hajtogatása 1889-től 1919-ben végleg győzött, midőn részére az V. fizetési osztály is megnyílt. Küzd a létszám megharmadolásáért, az igazgatók külön státusáért, a korpótlék megszüntetése-, a 35 éves szolgálat ellen és a helyettes tanárok szomorú helyzetének orvoslásáért. Szakszerű adminisztrációt követel és támadja a hierarchikus deklasszifikációt. Hangsúlyozottan foglal állást a tankönyvmonopólium ellen és az engedélyezések tárgyában. (1915.) A bírálati rendszert óhajtja és ellene van a pályázatoknak.

Az ifjúságtól lelkesedést kíván. Világnézleti jelszavak ne hassák át sem a tanulót, sem a tanárt. Örvend, hogy megjött az idő, mikor a tanuló nyersebb hajlamait levetköztette és máris több az ismeret, a szorgalom és a józanság. A vallásos buzgalom terén föllendülést állapít meg. (1908.) A tanár figyelje meg, van-e elég hit, tisztelet és a hagyományokhoz való vonzalom. Ezt beleviszi a tantervrevízióba is. Támadja a Nietzsche- és Wilde-kultuszt, mert ezektől mételyezve, nem ízlik a magyar toll. Ezekkel szemben, korábban, mint a Társadalomtudományi Társaság mozgalma, hathatósabb reformokat hirdet. Mindenütt kiemeli a nemzeti érzés ápolását és azért még sem szabad a kulturális versenyben lemaradni.

Ezek az eszmék általánossá váltak és nyomában jártak tanulságai, mert az iskolában a nemzeti eszme erősbödött, az erkölcsi javak értéke csak fokozódott. E beszédek formai szép-

ségek. Beleszövi kultúránk, egyes nagy városaink életét is és országos rokonszenvet tudott kelteni. (Selmecebánya, Nagyvárád.) Itt is ihletesen tör ki belőle Magyarország győzelme: „Magyarország lesz. Lesz hatalomban, tekintélyben, jólétben és szellemben!“ Jóslata nagy ígézet maradt! —

Végül maradtak parlamenti beszédei, melyek közül kettő válik ki. Hozzájuk bátorság és nyíltság kellett. Mindkettő meg volt a homo novusban, aki egyszerre meghódította a honatyák szívét. Az első (1921 júl. 22, 235. ülés) a trianoni szerződés ellen szól, a második (1922 febr. 16, 315. ülés) a választójog kiterjesztése reformjára vonatkozik. Utóbbiban a királykérdésről is nyilatkozik. Mindkettő nagy hazaszeretetéről tesz bizonyosságot. Van még két beszéde, még pedig a lakbérleti rendeletek ellen és a földbirtokosok haszonbérleti szerződésének elévüléséről. Mindkettő interpelláció. Inkább úgynevezett haza-beszédek voltak. Ezek is jól kicsiszolt és átgondolt, a tárgyat szakszerűen megvilágító hosszabb felszólalások.

A Trianon elleni beszéd alkalmat adott neki napirend előtti felszólalásra. Július 11-én a francia szenátusban elhangzott az „európaivá vált magyar kérdés“. Reynald előadó és Briand miniszterelnök előtt a szenátus két tagja tárgyalta a békét. Négyesy szeriut „Meggzóllalt az emberek lelkiismerete, a mi kiáltásunkra megmozdultak a szívek, az igazságtalanság érzete áthatotta ezeket a lelkeket.“ De Monzie szenátor szerint „a győztes államok, mikor a vesztes nemzeteket büntették, semmi-féle arányt, szabályt nem tartottak meg.“ Magyarországot felelősség nem terheli. Tisza Istvánról kisült, hogy nem volt a háború főkezdeményezője. Lamarzelle szenátor szerint: „hiányzik Közép- és Kelet-Európában az állami szervezetek egyensúlya. A nemzetiségi elv sem érvényesült.“ Briand válaszában kifejti, hogy „Magyarország tíz századon át elnyomta a nemzetiségeket. A franciáknak hálásaknak kell lenni barátjaik iránt, kik a háborúban segítették. Magyarország feldarabolása már a háború alatt befejezett tény volt és nincsen változtatási lehetőség“.

Négyesy szerint kilene századig nem volt a nemzetiségeknek panaszuk, sem itt, sem a külföldön. Nekünk 8—10 Strassburgunk van. Sohasem volt reváns gondolatunk, mindig a defenzív nacionalizmus hívei voltunk. Franciaországban enyhült az ellenséges hangulat és vannak már pártfogóink. Ezek száma növekedni fog, mikor eljön a moment psychologique, melyben

főleszmél igazságtalan tetteire és látni fogja, hogy minket bele-
dobtak az európai vörhenyjárványba. Magyarország teste lázas,
a románok kifosztották, tisztviselőink éheznek, Dicsőíti Appo-
nyit, aki a jóvátétel csiráit elhintette.

A hosszú beszéd telve van költői szépségekkel. Stílusával,
elrendezésével és erejével általános tetszést aratott, mely az
egész országban visszhangot ébresztett.

Utolsó terjedelmes beszéde rendkívül ingerült hangulatot
keltett. Számos közbeszólással akarták megzavarni, de annál
talpraesettebb visszavágásokban részesültek. Az elnök az ülést
kétszer is felfüggesztette. Kifejtette, hogy nem híve a demokra-
tikus választási kiterjesztésnek minden polgárra. Erkölesi és
értelmi minőség legyen a döntő. Eszményi állapotokról úgy sem
lehet beszélni. A választójog gyakorlására való képesség kellő
értelmi tartalommal és a felelősség érzetével párosuljon. Az
állam csak kategóriákat állíthat föl: Vagyoni és korkategóriá-
kat. Szemére vetik, hogy választóihoz nem így beszélt. Erre be-
mutatja a szentesi kerület választóinak levelét, melyben azok
a jogkiterjesztésben a köztársaságtól és a kommunizmustól fél-
nek. Beszél a kisebbségi képviseletről is. Ellene van annak, hogy
akit harmadszor küldenek a parlamentbe és polgári állást tölt
be, azt fosszák meg ennek jövedelmétől. Ha meg is történnék,
akkor az egyetemi tanárokat vonják ki ebből. Kéri, hogy a ki-
rálykérdést ne vigyék bele a választási harcba. Ő legitimista
állásponton van. Igaz, hogy voltak a Habsburgok közt olyanok,
akik vétettek a nemzet ellen, de voltak olyanok is, akik emelték
azt. Védi Mária Teréziát, II. Józsefet. Mikor Kossuthot kiáltják
feléje, kijelenti, okmányokkal tudja bizonyítani, hogy Kossuth
hazajött volna, ha Ferenc József magyar király lett volna. A
nemzet leveheti királya fejről a koronát, ha a nemzet ellen
van, mint azt Salamon király esetében cselekedte.

Habsburg-vonzalmáról már több esetben adott ékes kifeje-
zést, még pedig Erzsébet királyné fölött mondott klasszikus
szépségű emlékbeszédében a gyakorló főgimnáziumban és Ferenc
József halálakor irodalmi társaságokban. Itt is a királyhűség,
a törvényszerűség védőjeként lépett föl.

Áttekintve beszédeinek összességét, mind a tárgy, mind a
kidolgozás szempontjából emlékszerű és el nem múlt eleven
erővel ható művekkel állunk szemben. Csak olyan tárgyhoz
nyúl, melynek erkölesi értékéről, becséről meg van győződve.

Soha alacsony tekintet és érzelem nem üti föl fejét. Semmiféle habverés, fogalomesavarás, vagy pattogó frázis. Nem demagóg, mindig a magasztos ügy ragadja meg. Ekkor képzelete szárnyalóvá válik és magához láncolja a hallgatót, aki belefeledkezik érzelmeinek és gondolatainak áradatába. Nagy szó- és mondatépítő. Művészi szabályossággal emeli föl beszédének építményét és boltozatát. A periódusok összhangos változatossága a pátosznak, az ihletnek magvas, tömör kitöréseivel párosul. Minden egyes mű kerekdedségével, az eszmék tökéletes sugárzásával, az ismeretek ragyogó mélységével tűnik ki. Nemcsak széépítő, hanem nyelvművész, aki anyanyelvének mind érzelmi, mind értelmi húrjait megremegteti. Előadásába kellemet, férfiaságot, világosságot, rendet visz, még akkor is, hogyha rögtönözve szólal meg. Szigorú eszmeláncolatok sorakoznak egymás mellé és megragadó hévvel hat. Virágzó, meleg hangok hagyják el ajkait. Rábeszélése nem iskolai, nem rideg parancsolás, hanem az ész megdöntő érvein alapszik. És ha hozzávesszük egyéniségét, megjelenését, hanghordozását, szótlan mimikáját és komoly taglejtését, melyek külön szóuoklatok, előttünk áll az ékesszólásnak nemes mestere.